

МИКОЛА ЛИСЕНКО ТА УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРА

УДК 78.071.1(477)+782

Рожок В. І.

«ТАРАС БУЛЬБА» МИКОЛИ ЛИСЕНКА – ЕПОХАЛЬНИЙ ТВІР В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИЧНО-ДРАМАТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Наголошено на особливій ролі М. Лисенка у розвитку української національної культури, на його прагненні збагатити національну музику шляхом створення в ній повноцінної системи музичних жанрів, зокрема й опери. Розкрито сценічну історію опери «Тарас Бульба», зокрема охарактеризовано роботу українських композиторів, диригентів, постановників над її сценічним утіленням, особливо над постановкою 1981 року в Києві. Підкреслено велику роль головного диригента Стефана Турчака у створенні нової музично-сценічної інтерпретації опери, яка стала видатним явищем в українському музичному театрі кінця ХХ століття. Диригент відтворив епіко-героїчну сутність твору, динамічну насиченість оркестрової фактури, її яскраво-образну темброво-інструментальну палітру, чим увиразнювався образ головного героя – народу, звеличувався його історичний подвиг. Митець урівноважив окремі оркестрові партії, послідовно розвинув драматургічну структуру вистави, розкриваючи внутрішні суперечності драми, зосередив увагу на масштабних народно-хорових сценах, які мають в опері кілька кульмінацій. Хор постає не тільки яскравою масою, а й потужною, непоборною силою, яка протистоїть жорстокості й насильству. У виставі С. Турчака увертюра містить гострі психологічні, емоційні кульмінації і є своєрідним епіграфом до спектаклю. Грандіозний успіх «Тараса Бульби» на Всесвітньому оперному фестивалі у Вісбадені (1982) і під час гастролей у Німеччині (1987), висока оцінка вистави її критиками переконують у високому професіоналізмі постановників, зокрема диригента, заповітною мрією якого були втілення і показ на світовому рівні цієї української класичної опери. Сценічна доля опери «Тарас Бульба» переконує, що М. Лисенко створив в українській професійній музиці зразки основних музичних жанрів – симфонію, кантату, ораторію, камерно-вокальну лірику, а головне – сучасну оперу. Його творча спадщина стала основою для подальшого розвитку українського музичного мистецтва.

Ключові слова: опера М. Лисенка «Тарас Бульба», сценічна інтерпретація опери, диригентська майстерність С. Турчака.

Особлива роль творчості Миколи Віталійовича Лисенка, його багатогранної мистецької діяльності полягає в розвитку не лише національної музики, а й української культури загалом. За словами Івана Дзюби: «Микола Лисенко від початку входив в українську культуру як свідомий творець національної музики – національної в тодішньому європейському розумінні, тобто не конкретно етнографічної, а вписаної в романтичне самоусвідомлення створюваної національної цілості. Це був не тільки

український проект. Подібне завдання майже одночасно або трохи раніше, в усякому разі в тому-таки ХІХ ст., вирішували – кожен по-своєму – і Б. Сметана, і Ф. Шопен, хоч і в дуже своєрідній ситуації, і особливо Е. Гріг (у розумінні національного характеру музики в нього багато такого, з чим перегукується М. Лисенко), і почасти К. М. Вебер та Р. Вагнер. Але завдання, яке стояло перед М. Лисенком, було складнішим і важчим. Усі національні романтики і неоромантики так чи інакше апелювали до музичного фольклору та, глибше, до міфу. Але чинили це в контексті досить багатого музичного життя. Натомість Лисенкові доводилося творити, сказати б, у розрідженій культурній і музичній атмосфері. Традиція національно забарвленої церковної музики урвалася. Д. Бортнянський, М. Березовський, А. Ведель були забуті. Музичний побут формували російський міщанський романс і казармена пісня, а високу музику репрезентували почасти епізодичні відвідини видатних європейських композиторів та виконавців, а почасти – явища нової російської національної школи, яку М. Лисенко глибоко шанував, але не вважав, що вона знімає потребу музичного самовираження українського творчого духу, розкриття музичного потенціалу українського народу»¹.

Вершиною оперної музики М. Лисенка, епохальним твором в українській музично-драматичній культурі є історична опера «Тарас Бульба». Її творча історія і сценічна доля постійно привертають увагу дослідників. Тільки протягом останніх років до цих питань зверталися Валентина Кузик², Роксана Скорульська³, Олена Корчова⁴, Сергій Бородавкін⁵, Олена Таранченко⁶.

Відомо, що композитор працював над цим твором протягом 1880–1890 років, показував її багатьом видатним сучасникам, зокрема Івану Франку, Миколі Римському-Корсакову, Петру Сокальському та ін. Особлива сторінка в історії цієї опери – прослуховування її Петром Чайковським під час його приїзду до Києва. Він відвідав Миколу Лисенка і наполіг показати йому вже завершений твір. Михайло Старицький згадує, що вона справила враження на російського композитора. Він прослухав майже всю оперу, часом висловлював схвалення; його особливо полонили ті місця, у яких найбільше вимальовувався національний колорит. П. Чайковський привітав М. Лисенка з талановитим твором і просив їхати з ним негайно в Петербург для постановки цієї опери.

М. Лисенко задумав «Тараса Бульбу» ще 1874 року, перебуваючи у Петербурзі, однак почав утілювати свій задум лише через шість років. Спільно з лібретистом, відомим українським драматургом, режисером М. Старицьким, композитор довго і наполегливо працював над розвитком головної ідеї, увиразнюючи героїчний пафос повісті, її патріотичну спрямованість. Важливу роль в образно-тематичній структурі цієї опери відіграє лірична лінія, яка надає їй ознак психологічної драми.

¹ Дзюба І. М. Місце Миколи Лисенка в українській культурі // Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського : наук. журн. Київ, 2012. № 2 (15). С. 44.

² Кузик В. В. Опера «Тарас Бульба». Микола Лисенко – Левко Ревуцький – Борис Лятошинський // Українське музикознавство : наук.-метод. зб. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2012. Вип. 38 : Пам'яті Ігоря Пяковського. С. 74–88.

³ Скорульська Р. М. Штрихи до історії створення та перших постановок опери Миколи Лисенка «Тарас Бульба» // Там само. С. 54–73.

⁴ Корчова О. О. Деякі міркування щодо жанрової природи опери Миколи Лисенка «Тарас Бульба» // Там само. С. 102–113.

⁵ Бородавкін С. О. Оперний оркестр Бориса Лятошинського та сценічні інтерпретації опер Миколи Лисенка // Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського : наук. журн. Київ, 2012. № 2 (15). С. 118–127.

⁶ Таранченко О. Г. Микола Лисенко у роботі над оперним лібрето: особливості творчого процесу // Там само. С. 54–61.

Орієнтуючись на зразки «великої» опери, М. Старицький деталізував ліричну тему – стосунки між Андрієм і Марильцею, увівши для цього кілька другорядних епізодів і дещо потіснивши центральні постаті – Тараса й Остапа. Часом це дисонувало з героїчним пафосом літературного першоджерела. М. Лисенку якоюсь мірою вдалося знівелювати окремі недоліки лібрето: монументальні народні сцени у нього більш виразні і вдалі, ніж ліричні, вони органічні в композиційній структурі опери. Композитор залучав стильові прийоми, поширені в сучасних йому російських операх, зокрема в операх М. Глінки, М. Мусоргського та інших.

Тільки через десять років роботи оперу було завершено, але тогочасна політика царизму щодо української культури стала на заваді сценічному втіленню «Тараса Бульби» в Україні. М. Лисенко намагався поставити її на російській оперній сцені, було здійснено переклад тексту російською мовою. Та навіть підтримка П. Чайковського й М. Римського-Корсакова не допомогла здійснити цей задум: дирекція імператорських театрів відмовилась від постановки «Тараса Бульби». Перша національна опера так і не побачила світла рампи за життя композитора, хоч цьому сприяли багато передових діячів української музично-театральної культури.

Прем'єра опери відбулася тільки 4 жовтня 1924 року на сцені Харківського театру опери і балету, і ось уже протягом багатьох десятиліть вона постійно перебуває в репертуарі оперних театрів України. Постановники харківського спектаклю (режисер М. Боголюбов, диригент Л. Штейнберг) намагалися дещо удосконалити драматично-композиційну структуру опери, хоча це повною мірою їм не вдалося. У цій же редакції «Тараса Бульбу» було втілено в театрах Одеси й Тбілісі.

Другу, більш довершену редакцію здійснили в середині 1930-х років видатні українські композитори Л. Ревуцький і Б. Лятошинський спільно з поетом М. Рильським. Вони внесли в сюжетну дію кілька доповнень і змін. Робота була напруженою, розглядалися різні варіанти лібрето. Дуже високо оцінював нову музичну редакцію опери її постановник, відомий диригент В. Дранишников, наголошуючи, що робота Л. Ревуцького була проведена з великою майстерністю і тактом. Усе, що відповідає стилю, героїчній концепції у М. Лисенка, збережено, та головне – введено масову українську пісню. В. Дранишников зазначав, що й Б. Лятошинський доклав усіх можливих зусиль, щоб підпорядкувати свою оркестровку героїчному стилю опери. Героїка, напруженість оркестрового матеріалу, використання всіх технічних можливостей оркестру становлять новий етап у розвитку українського музичного театру. На ці моменти вказує і сучасний дослідник, характеризуючи особливості оркестровки, здійсненої Б. Лятошинським: «Упевнено можна стверджувати, що саме завдяки оркестровці Б. Лятошинського опера багато в чому виграла у загальному звучанні, набула блиску і розмаху симфонічного розвитку. Оркестр поглиблює характеристику персонажів опери, надає твору загалом героїко-епічного характеру»¹.

Сам Б. Лятошинський у передмові до партитури опери зазначав: «Я поставив перед собою завдання здійснити її (оркестровку “Тараса Бульби” – В. Р.) відповідно до вимог сучасного оркестрового стилю, але водночас ця оркестровка не мала бути самоціллю, а природно випливати із самого характеру музики. Я свідомо відмовився від вишуканого оркестрового стилю, вважаючи його таким, що не відповідає характеру музики. Отже, інструментовка мусила бути яскравою, колоритною, якомога виразною, логічною і водночас простою»².

¹ Бородавкін С. О. Оперний оркестр Бориса Лятошинського та сценічні інтерпретації опер Миколи Лисенка // Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського : наук. журн. Київ, 2012. № 2 (15). С. 124.

² Лятошинський Б. Інструментовка «Тараса Бульби» // Лисенко М. В. Тарас Бульба : партитура. Київ : Муз. Україна, 1989. С. 5.

У другій редакції оперу «Тарас Бульба» було поставлено на сцені Київського театру кілька разів. Прем'єру вистави 27 квітня 1937 року підготували диригент Володимир Дранишников, режисер Йосип Лапицький, художник Анатолій Петрицький, у головних партіях – Михайло Донець, Іван Паторжинський, Марія Литвиненко-Вольгемут, Михайло Гришко та інші видатні українські співаки. Після Другої світової війни митці намагалися зберегти унікальну образно-тематичну сферу музики М. Лисенка. На початку 1950-х років роботу було завершено. Як зазначав автор нової редакції Л. Ревуцький, у процесі роботи на основі різних варіантів було створено остаточну редакцію, у якій опера «Тарас Бульба» йде в Київському театрі опери та балету з 1955 року.

Постановку вистави, прем'єра якої відбулася 29 березня 1955 року, здійснили диригент Олександр Климов і режисер Володимир Скляренко. Саме в цій постановці опера була найбільш наближена до літературної першооснови, сповнена яскравих музично-сценічних барв, вона мала значний резонанс у музично-театральному житті столиці. Високий художній рівень цієї вистави відзначав і відомий співак Іван Козловський, підкреслюючи особливе вокальне звучання опери в новій редакції Київського театру опери та балету¹.

Опера «Тарас Бульба» досить тривалий час була в репертуарі театру, у ній співали все нові й нові виконавці, кожна вистава була справжнім святом для шанувальників оперного мистецтва. Так було і 22 травня 1960 року, коли партію Тараса вперше виконав Борис Гмиря. «Вистава, за загальним визнанням, пройшла як прем'єра – на великому піднесенні і на сцені, і в залі, хоча прем'єра була тільки для мене»², – писав Борис Романович своєму колишньому вчителеві професору Павлу Голубєву.

24 лютого 1981 р. у Києві відбулася нова постановка «Тараса Бульби». У театрі вже давно хотіли створити нову музично-сценічну інтерпретацію опери, однак тільки з приходом на посаду головного диригента Стефана Турчака цей задум було втілено в життя. Власне, це була заповітна мрія диригента, над утіленням якої він працював кілька років. Вистава «Тарас Бульба» стала особливою сторінкою в мистецькій творчості С. Турчака і найвидатнішим явищем в українському музичному театрі кінця ХХ ст.

Спільно з групою постановників – режисером Дмитром Смоличем, художником Євгеном Чемодуровим, хормейстером Львом Венедиктовим – диригент працював над утіленням головної ідеї твору – непримиренної боротьби українського народу проти соціального й національного гноблення. На це були спрямовані всі творчі зусилля й художні засоби: досвід і майстерність співаків, хору, оркестру, мімансу, високий професіоналізм провідних спеціалістів театру.

Як зазначав відомий історик української музики, М. Гордійчук: «Здійснена С. Турчаком постановка опери “Тарас Бульба” М. Лисенка – найдовершеніша музична інтерпретація геніальної опери за всю її сценічну історію. Диригент із потужною мистецькою силою і художньою переконливістю розкрив сутність твору як історичної драми, де кожна щонайдрібніша деталь спрямована на втілення ідеї самовідданої боротьби народу за свободу рідного краю. Ніхто раніше не доносив до слухача з такою правдивістю художньо-музичні багатства партитури “Тараса Бульби”, що й спричинило захоплене сприйняття твору як в нашій країні, так і під час зарубіжних гастролей. Особливо вражаючими вийшли широко розбудовані масові сцени, подані диригентом у плані нероздільної єдності хорових і симфонічних образно-виражальних засад»³.

¹ Козловский И. С. Искусство, что несёт радость // Труд. 1960. 24 июля.

² Лист Б. Р. Гмирі П. Голубєву № 142 від 5 травня 1948 р. // Борис Гмиря. Статті, листи, спогади. Київ : Муз. Україна, 1975. С. 280.

³ Гордійчук М. М. Степан Турчак // Гордійчук М. М. Музика і час. Розвідки й статті. Київ : Муз. Україна, 1984. С. 205.

На цю особливість постановки вказує і сучасна дослідниця В. Кузик: «Ця опера стала в історії української культури унікальним явищем <...> реалізована на основі третьої редакції Л. Ревуцького, вистава 1981 року й донині вважається еталонною. Уславлений диригент Степан Турчак і режисер Дмитро Смолич – постановники опери – вважали останню редакцію найбільш досконалою, у якій найпереконливіше втілено національну ідею і прагнення до її ствердження. Особливого звучання тут набував хор як вияв сукупного образу народу, козацтва – тож хорові сцени, опрацьовані видатним хормейстером Львом Венедиктовим, стали вагомими акцентами сценічної дії»¹.

Розглядаючи оперу як художню цілісність, диригент-постановник зосередився на чотирьох вершинах сценах-діях, які утримують музичне полотно твору, надають йому ознак масштабної героїко-патетичної музичної драми: прощання матері з сином (перша дія), вибори Кошового і виступ козаків у похід проти польської шляхти (фінал другої дії), вбивство Тарасом Андрія (третя дія), героїчний фінал опери (четверта дія). Динаміка конфлікту надала С. Турчаку можливість знайти рельєфні музично-сценічні характеристики головних персонажів, які стали своєрідними кульмінаціями дії. Оркестр в опері надзвичайно колоритний, дійовий. Від героїчної увертюри, яка за своїм тематичним спрямуванням справді є узагальненням головного романтичного пафосу, і до драматичного фіналу він натхненно веде сувору розповідь про одну з найяскравіших сторінок в історії українського народу. Така драматургічна сила оркестру в спектаклі не випадкова. Диригент відчував епіко-героїчну сутність твору, динамічну насиченість оркестрової фактури, її яскраво-образну темброво-інструментальну палітру, що увиразнювало образ головного героя – народу, звеличувало його історичний подвиг.

У виставі С. Турчака увертюра містить гострі психологічні, емоційні кульмінації і є своєрідним епіграфом до спектаклю. Уже на початку велично-фанфарна тема-заклик символізує всенародну боротьбу, утворюючи своєрідну смислову арку. На репетиціях з оркестром Стефан Васильович особливого звучання надавав саме першим тактам увертюри, домагався набатно-гімнічного характеру їх звучання. Трансформуючись і поєднуючись з іншими тематичними утвореннями (пісні Кобзаря, козаків), тема-заклик вияскравлює нову інтонаційну структуру – тему-символ «Засвістали козаченьки», яка у своєму подальшому розвитку стає стрижнем художньо-образної концепції вистави. Диригент докладав багато зусиль, щоб збалансувати силу звучання й урівноважити окремі оркестрові партії і таким чином послідовно розвинути драматургічну структуру вистави. Розкриваючи внутрішні суперечності драми, С. Турчак зосередив увагу на масштабних народно-хорових сценах, які мають в опері кілька кульмінацій. Хор постає не тільки яскравою масою, а й потужною, непоборною силою, яка протистоїть жорстокості й насильству.

Зважаючи на те, що опера «Тарас Бульба» – це героїчна музична драма, а її головним героєм є народ, С. Турчак особливого значення надавав роботі над кожною масовою сценою. Спільно з режисером-постановником Д. Смоличем він прагнув показати багатогранність народного характеру, наголошував на його типових рисах, таких як мужність, рішучість, готовність до самопожертви. Від мотивів мук і страждання народу (перша дія), завдяки народженню протесту (друга дія), до утвердження героїчного пафосу (фінал) – такий магістральний шлях розвитку конфлікту в опері обрали постановники. У процесі його втілення першорядну роль відіграє хор. Структурно завершені, масштабні хорові композиції сприяють яскравому музично-сценічному втіленню образу народу.

¹ Кузик В. В. Опера «Тарас Бульба». Микола Лисенко – Левко Ревуцький – Борис Лятошинський // Українське музикознавство. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2012. Вип. 38. С. 84.

Гармонійне поєднання в музиці прийомів наскрізного симфонічного розвитку з широкою епічністю надало змогу диригенту й режисеру не тільки в народних сценах, а й у сольних ансамблевих епізодах підкреслити глибоку патріотичну ідею твору. Уведений композитором образ народного співця Кобзаря, якого немає у повісті М. Гоголя, став не тільки важливим персонажем опери, він сповнений значного соціального змісту. Кобзар – це голос народу, символ його мужності й мудрості. Саме в його думках постановники змогли втілити незламну силу народу, його героїзм і непереможність. В інтерпретації С. Турчака – Д. Смолича Кобзар є центральною постаттю першої дії.

Таким чином, ідучи від широкої епіки, залучаючи жанрово-побутові замальовки і сцени відкритого зіткнення з ворогом, композитор і диригент у першій дії опери драматизують образ народу, надають йому провідної ролі в розвитку і вирішенні конфлікту. Крім того, у драматичній сцені провадження козаків на Січ (фінал першої дії), у третій дії, сповнений духу звитяги і боротьби, у глибоко патетичному фіналі на повну силу виявилася художня зрілість постановників, особливо щодо конкретного втілення масових сцен.

Постановка «Тараса Бульби» стала визначною подією в культурно-мистецькому житті не тільки нашої країни. Майже протягом століття (а перервами у роки Першої і Другої світових воєн) в німецькому місті Вісбадені відбувається Міжнародний оперний фестиваль, на якому виступають провідні оперні трупи світу. Враховуючи мистецькі традиції фестивалю, настрої і запити своєрідної публіки, а також потужний творчий потенціал столичного театру, уперше в його програмі було представлено оперу М. Лисенка «Тарас Бульба». Оцінюючи виступи колективу, Стефан Турчак в інтерв'ю наголошував: «Ми горді тим, що показали на європейській сцені твір української класики, твір могутньої мистецької сили і романтичної героїки – “Тараса Бульбу” М. Лисенка, який пройшов з тріумфом. Ми горді й тим, що маємо у своєму театрі чудові голоси, які прикрасили б не одну оперну сцену світу, хороших музикантів, художників, режисерів, гарну молоду зміну, маємо людей, які самовіддано люблять мистецтво і працюють для нього. Це яскраво було видно всі ті десять днів, які ми провели на фестивалі і на репетиціях, і на спектаклях, коли стоїш за пультом і відчуваєш, як солісти, хор, увесь ансамбль відповідає рухам твоїх пальців, твоїх рук, порухам твоєї душі»¹.

Перед поїздкою до Вісбадена на оперний фестиваль перед художнім керівництвом і всім колективом театру постало багато і запитань, і сумнівів. Чи зрозуміє мистецька публіка оригінальний твір М. Лисенка? Як вона відгукнеться на своєрідний епіко-героїчний стиль музики? Було чимало розмов і про те, що українська опера не відома в Західній Європі і не варто ризикувати творчим реноме колективу. Однак дивовижну силу волі й наполегливість виявив Стефан Турчак, як головний диригент театру. Він здійснив велику роботу з відновлення вистави, залучив нових виконавців, пропагував цю постановку опери в засобах масової інформації й на естраді. До речі, майже в кожному його концерті виконувалася увертюра до опери «Тарас Бульба». Її героїко-патріотичний пафос, яскраво національний, гімнічний характер вражав і зацікавлював слухачів, привертав до музики М. Лисенка все більше її шанувальників. Набули популярності в народі і часто звучали з концертної естради, на радіо й телебаченні арії Тараса, Остапа, пісня Кобзаря, окремі сцени та хорові фрагменти з опери. Усе це сприяло популяризації оперного твору серед глядачів.

¹ Мости єднання [Інтерв'ю зі С. Турчаком, І. Молостовою, А. Мокренком. Запис І. Щербатенко] // Радянська Україна. 1982. 11 травня.

Грандіозний успіх «Тараса Бульби» на Всесвітньому оперному фестивалі у Вісбадені (1982) і під час гастролей у Німеччині (1987), висока оцінка вистави її критиками переконують у високому професіоналізмі постановників, зокрема диригента, заповітною мрією якого були втілення і показ на світовому рівні цієї української класичної опери.

До 125-річчя від дня заснування Державного академічного театру опери і балету імені Тараса Шевченка творчий колектив здійснив нову постановку опери «Тараса Бульба» (диригент Володимир Кожухар, режисер Дмитро Гнатюк, хормейстер Лев Венедиктов). Прем'єра відбулася 6 листопада 1992 року, в день 80-х роковин від дня смерті Миколи Лисенка. Цього ж року за рішенням ЮНЕСКО в усьому світі відзначали 150-річчя від дня його народження.

Сценічна доля опери «Тарас Бульба» переконує, що Микола Лисенко, збагативши українську професійну музику зразками основних музичних жанрів – симфонії, кантати, ораторії, камерно-вокальної лірики, – створив і сучасну оперу. Його творча спадщина стала основою для подальшого розвитку українського музичного мистецтва.

2017 року відзначаємо 175-річчя від дня народження Миколи Віталійовича Лисенка, сподіваючись на нові мистецькі звершення, відкриття нових імен виконавців, нові наукові розвідки про творчість композитора. Це пам'ятна дата в історії української культури. Його музика завжди буде джерелом натхнення до творчості для багатьох українських музикантів, світом високих духовних цінностей, ідеалів краси, людяності і благородства, який спонукає до пошуку одвічних людських істин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бородавкін С. О. Оперний оркестр Бориса Лятошинського та сценічні інтерпретації опер Миколи Лисенка // Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського : наук. журн. Київ, 2012. № 2 (15). С. 118–127.
2. Гордійчук М. М. Степан Турчак // Гордійчук М. М. Музика і час. Розвідки й статті. Київ : Муз. Україна, 1984. С. 203–205.
3. Дзюба І. М. Місце Миколи Лисенка в українській культурі // Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського : наук. журн. Київ, 2012. № 2 (15). С. 4–10.
4. Козловский И. С. Искусство, что несёт радость // Труд. 1960. 24 июля.
5. Корчова О. О. Деякі міркування щодо жанрової природи опери Миколи Лисенка «Тарас Бульба» // Українське музикознавство : наук.-метод. зб. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2012. Вип. 38 : Пам'яті Ігоря Пяковського. С. 102–113.
6. Кузик В. В. Опера «Тарас Бульба». Микола Лисенко – Левко Ревуцький – Борис Лятошинський // Українське музикознавство : наук.-метод. зб. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2012. Вип. 38 : Пам'яті Ігоря Пяковського. С. 74–88.
7. Лист Б. Р. Гмирі П. Голубеву № 142 від 5 травня 1948 р. // Борис Гмиря. Статті, листи, спогади / відп. ред. В. С. Буряк ; вступ. сл. Г. І. Майборода. Київ : Муз. Україна, 1975. С. 279–281.
8. Лятошинський Б. М. Інструментовка «Тараса Бульби» // Лисенко М. В. Тарас Бульба : партитура. Київ : Муз. Україна, 1989. С. 5.
9. Мости єднання [Інтерв'ю зі С. Турчаком, І. Молостовою, А. Мокренком. Запис І. Щербатенко] // Радянська Україна. 1982. 11 травня.
10. Скорульська Р. М. Штрихи до історії створення та перших постановок опери Миколи Лисенка «Тарас Бульба» // Українське музикознавство : наук.-метод. зб. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2012. Вип. 38 : Пам'яті Ігоря Пяковського. С. 54–73.

Рожок В. И. «Тарас Бульба» Николая Лысенко – эпохальное произведение в истории украинской музыкально-драматургической культуры. Отмечена особая роль Н. Лысенко в развитии украинской национальной культуры, его стремление обогатить национальную музыку путём создания в ней полноценной системы музыкальных жанров, включая оперу. Раскрыта сценическая история оперы «Тарас Бульба», в частности охарактеризована работа украинских композиторов, дирижёров, постановщиков над её сценическим воплощением, особенно над постановкой 1981 года в Киеве. Подчёркнуто особую роль главного дирижёра Стефана Турчака в создании новой музыкально-сценической интерпретации оперы, ставшей выдающимся явлением в украинском музыкальном театре конца XX века. Дирижёр воспроизвёл эпико-героическое содержание произведения, динамическую насыщенность оркестровой фактуры, её яркую образную темброво-инструментальную палитру, отчётливый образ главного героя – народа, возвеличив его исторический подвиг. Он уравнивал отдельные оркестровые партии, последовательно развил драматургическую структуру спектакля. Раскрывая внутренние противоречия драмы, сосредоточил внимание на масштабных народно-хоровых сценах, которые имеют в опере несколько кульминаций. Хор выступает не только яркой массой, но и мощной, непреодолимой силой, противостоящей жестокости и насилию. В спектакле С. Турчака увертюра содержит острые психологические, эмоциональные кульминации и является своеобразным эпиграфом к спектаклю. Грандиозный успех «Тараса Бульбы» на Всемирном оперном фестивале в Висбадене (1982) и во время гастролей в Германии (1987), высокая оценка спектакля критиками убеждают в глубоким профессионализме постановщиков, в частности дирижёра, заветной мечтой которого были – воплотить и показать миру эту украинскую классическую оперу. Сценическая судьба оперы «Тарас Бульба» убеждает, что Н. Лысенко, обогатив украинскую профессиональную музыку образцами основных музыкальных жанров – симфонии, кантаты, оратории, камерно-вокальной лирики, – создал и современную оперу. Его творческое наследие стало основой для последующего развития украинского музыкального искусства.

Ключевые слова: опера Н. Лысенко «Тарас Бульба», сценическая интерпретация оперы, дирижёрское мастерство С. Турчака.

Rozhok V. I. “Taras Bulba” by Mykola Lysenko is an Epoch-making Work in the History of Ukrainian Musical and Dramatic Culture. The special role of M. Lysenko in the development of Ukrainian national culture as well as his desire to enrich the national music by creating a complete system of musical genres in it, including operas is emphasized in the article. The author has demonstrated the production history of the opera “Taras Bulba”, clearly characterizing the work of Ukrainian composers, conductors, directors on her stage performance, especially on the 1981’s production in Kiev. The special role of the main conductor Stefan Turchak is singled out in a special way in the creation of a new musical-stage interpretation of the opera. Thanks to him it has become an outstanding phenomenon in the Ukrainian musical theater of the late twentieth century. The conductor recreated the epic heroic essence of the work, the dynamic saturation of the orchestral texture, its vividly timbre instrumental palette, these techniques embody the image of the hero – the people, helped to magnify his historical feat. He has balanced individual orchestral parties, consistently developed the dramatic structure of the play, revealing the internal contradictions of the drama, focused on large-scale folk-choir scenes, which have several climaxes in the opera. The choir appears not only as a bright mass but also as a powerful, invincible force that opposes the brutality and the violence. In the representation of S. Turchak, the overture contains acute psychological, emotional climaxes and it is a kind of epigraph to the play. Both the tremendous success of Taras Bulba at the World Opera Festival in Wiesbaden (1982) and during the tour in Germany (1987) and the high evaluation by its critics prove a masterful professionalism of producers, in particular its unsurpassed conductor. His cherished dream was to implement and display this Ukrainian classical opera on the world level. The stage fate of the Taras Bulba opera convinces that M. Lysenko created in Ukrainian professional music the samples of the main musical genres – symphony, cantata, oratorio, chamber vocal plays and contemporary opera, that is the most important for the development of Ukrainian authentic opera. His creative heritage has become the basis for the further development of Ukrainian musical art.

Keywords: opera by M. Lysenko “Taras Bulba”, theatre production of the opera, conductor’s mastery of S. Turchak.